

פרשת שופטים : יצר עבודה זרה

בשונה מרוב הציוויים בפרשה שנוסחו בלשון אזהרת 'לא תעשה פשוטה': "לא תטה משפט" "לא תטע לך אשרה... אצל מזבח ה'" "לא תזבח לה'..." מאריכה התורה באיסור עבודה זרה ומקדימה לו תיאור מפורט:

פִּי יִמְצָא בְּקִרְבִּי
בְּאֶחָד שְׁעָרָי
אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ נָתַן לְךָ
אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ לְעֵבֵר בְּרִיתוֹ:
וַיִּלְךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לְיָרֵחַ אוֹ לְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי

"כי ימצא בקרבך" (דברים יז, ב). לשון האיסור מכילה את ההנחה שאנשים עובדי עבודה זרה יהיו בנמצא. התוספת הלא הכרחית – באחד שעריך - אשר ה' אלהיך נותן לך – רומזת לפרדוקס המונח במציאות הזו: וכי איך אפשר לעבוד לשמש או לירח בארץ ישראל, בבית המשותף לנו ולקב"ה?

שני דברים לימדה אותנו התורה כאן. שני דברים שהם אחד. האחד - חוסר ההיגיון שבעבודה זרה מזכיר את תסמיניה של מחלה אוטואימונית, שבה גוף תוקף את עצמו. השני – עבודה זרה היא בלתי נמנעת מאותה סיבה עצמה, מפני ששורשיה נעוצים בטבענו.

דמותו של מנשה המלך מייצגת בתלמוד את הסתירה הפנימית הזו. מנשה מוצג כתלמיד חכם שרב אשי אינו מסוגל להתמודד עימו בדבר הלכה, אבל אינו בן העולם הבא מפני שעבד עבודה זרה. הגמרא מספרת שרב אשי הודיע בבית המדרש כי בסדרת השיעורים הקרובים ידון בשלושה מלכים שסרחו וכי שיעור הפתיחה יעסוק "בחברין" (חברינו). בדברו על "חברינו" כוונתו היתה למנשה המלך, שהוא בדרגת חבר ותלמיד חכם.

באותו לילה מנשה נראה לרב אשי בחלום וזעם: "חברך וחברי דאבוך קרית ליה?" (=קראת לי חברך וחברו של אביך?). הוא מציג בפני רב אשי שאלה הלכתית: מהיכן יש לבצוע את הפת? רב אשי אינו יודע להשיב ומנשה מלגלג עליו: "מהיכא דבעית למישרא המוציא לא גמירת וחברך קרית לך?" (=אינך יודע מהיכן לבצוע את המוציא, וחברך קראת לי?)

לאחר שרב אשי מבטיח למנשה שיורה את ההלכה בשמו בבית המדרש מלמד אותו מנשה שבצועים את הלחם "מהיכא דקרים בישולא" כלומר, מן הנקודה שבה הפת מתחילה להיאפות ראשונה. וכחסברו של רש"י: מלמעלה, מסביבות הפת או משוליה אבל לא מאמצעה. רב אשי מתפעל ביותר מחכמתו של מנשה ופליאתו על שעבד עבודה זרה גדלה שבעתיים.

אילו חיית בתקופתי, משיב לו מנשה, היית אוחז בשולי גלימתי ורץ אחרי לעבוד עבודה זרה. (סנהדרין קב, ב).

הנקודה הראשונה שממנה הלחם נקרם, היא הביטוי החרף ביותר לכוחו של האדם לברוא וליצור. האדם מביט בתהליך האפייה של הלחם ומתמלא אושר על שהוא גילה את הכוחות הטמונים בטבע ועל ההמצאה האנושית המופלאה של הלחם. ודווקא שם עליו להביט בשמים ולהודות לה? ההלכה שלימד מנשה את רב אשי מחייבת את האדם להכיר את גודל בוראו ולברכו דווקא במקום שבו כוחו ועוצם ירו באים לידי ביטוי בצורה המקסימלית..

חוסר הידיעה של רב אשי את הלכת "ביכורים" זו היא גם חוסר הבנתו את המתח שבין הסגידה לכח ולעוצמה המתגלים בעולם לבין עבודת ה'. חכמתו של מנשה נתגלתה לא רק בידיעת הלכת "המוציא" אלא גם בהבנת

הקשר שבינה לבין עבודה זרה, שהיא גם גורם שכחתה של ההלכה. ההלכה נשתכחה לא מפני המסורת הרופפת אלא מפני שינוי טבעם של בני האדם. הלכה זו נשתכחה מפני שביטוייה הפנימי באדם נתבטל.

ההבדל שבין רב אשי ומנשה מתואר בסוגיה כהבדלי דור ותרבות. בדורו של מנשה גם רב אשי היה נכשל. התפיסה הזו שיצר עבודה זרה נחלש נמצאת במקומות נוספים בחז"ל. חז"ל מתארים ששינוי זה לא התחולל מעצמו. בשלב כלשהוא עם חורבן הבית, ביקשו חכמים לבטל את יצר עבודה זרה, כי ראו שלא ניתן לעמוד באיסור זה. לאחר שהצליח פרוייקט ביטול עבודה זרה שקלו חכמים לבטל גם את יצר עריות שאף הוא הרסני ואנשים מתקשים לעמוד מולו (- "אין אפוטרופוס לעריות"). לאחר שנערך ניסוי בן שלושה ימים בביטול יצר עריות התברר שלא נמצאה ביצת תרנגולת אחת בכל הארץ. יחד עם יצר עריות בטלה גם ההולדה והפריין. גילוי הטעות המרה גרר השבת יצר עריות על כנו והותיר אותנו להתמודד עם היצר הזה (יומא ט, ב).

האגדתא הזו, המתארת את עקירת יצר עבודה זרה, יותר משהיא מטפלת בחוסר ההבנה שלנו את היעלמות יצר עבודה זרה, היא מטפלת במהות יצר עבודה זרה ומבארת כמה דברים בעניינו. לפי האגדתא, יצר עבודה זרה הוא חזק ומקביל ליצר עריות. חוסר היכולת שלנו לדמות בין שני היצרים נובע מן העובדה שיצר עבודה זרה שבטל ביטל לא רק את היבטיו השלייליים, אלא גם את היבטיו החיוביים. אובדן יצר עבודה זרה הוא אובדן הלהט והתשוקה לעבודת ה'. הוא אובדן החיפוש אחר קשר רוחני ממשי, רענן, שיש בו תקשורת סדירה, מגע יד של השבת אהבה, ובטחון במקור עוצמה וחוזק. תעתועי העריות מוליכים שולל אחר דברים של הבל, מסיטים את האדם מלבנות בית שלם, מסיחים אותו מדרך הישרה של אמון וחיבה וידידות נעורים. לעיתים הם גורמים לו לוותר על הממשי לטובת הקסום והעלום שלא בהכרח יש לו ממשות. כך גם תעתועי עבודה זרה, יש בהם נהייה אחר מקור עוצמה, כח, וחום, אבל הם פזילה מחוץ לקשר האמיתי היציב.

ההבנה שיצר עבודה זרה מצוי בקרבנו מכח הלהט שלנו לעבודת ה', ההבנה שטבענו הרוחני המשתוקק מעורר את כח עבודה זרה – כל אלה מעוררים שאלה עלינו: אם איננו מתפעלים וסוגדים למקורות עוצמה וכח, ואיננו מחפשים השראה עליונה, סימן שאיבדנו את הרצון לעבוד עבודה זרה, אך האם עובדים אנו את ה'?

רב אשי לא נרתע, הוא מלמד למחרת בבית המדרש את סוגיית מנשה המלך, מעתה הוא אינו קורא לו חברנו, אלא רבינו. הלימוד ממנשה הוא לימוד, אך הוא מחייבנו לשוב לבית מדרשנו ולהבין שדרכי עבודת ה' לא נסתתמו. לו המצב היה כזה, לו נסתמו דרכי הלימוד, חלילה, בשל העדרו של יצר העבודה הזרה, אזי חכמים היו משיבים גם אותו ולא רק את יצר עריות. אכן, גם אם נחלשה השתוקקותנו לה', בבחינת הרעיה והדוד, עדיין נותרו אפיקי החמלה והשפע של אב ובן או ההתבטלות וההכנעה של מלך ונתינים.

ובכל זאת, בימי אלול כשהמלך בשדה, פושט מעליו את בגדי המלכות ויורד מעל הסוס, עומד כמעט בקומתו מולנו, אנו מרגישים איך מתעצם הצד של "דודי לי" וזוכים להשיג בזעיר אנפין את תחושת "ואני לו".